

– državno-pravnim segmentom hrvatsko-mađarskih sveza. Ipak – vraćajući se na knjigu – uvid u, na primjer, nekoliko mađarskih priručnika ustavnog prava iz XIX–XX. st. pokazuje da se položaju Hrvatske pridavalo skromno, ali ipak relativno izdvojeno mjesto makar i u statusu pokrajinske autonomije. Ili pak, autoritativne povijesti Habsburške monarhije (sic!) C. A. Macartneya i R. A. Kanna pridaju Hrvatskoj znatno više pozornosti od ove povijesti Mađarske. To bi već upućivalo na ocjenu da je položaj Hrvatske i u toj sintezi – makar je ona ponajprije usmjerena na nacionalnu povijest za koju je Erdelj sigurno važniji od Hrvatske – doista mogao biti naglašeniji, te da se doista radi o uredničkom stavu prilikom interpretacije položaja Hrvatske. Time naše zamjerke ponešto dobivaju na težini. Na žalost, činjenica da nemamo uvid u druge preglede mađarske povijesti sprječava nas u izvođenju usporedbi s drugim djelima, kao i u donošenju obuhvatnijih zaključaka u pogledu »općeg stava« mađarske historiografije.

No, bilo kako mu drago, knjiga »Povijest Mađarske« zanimljiv je doprinos našoj prijevodnoj literaturi te će biti neizbježan priručnik onima koji se bave hrvatskom državno-pravnom poviješću i kulturom. Naše zamjerke, zapravo, ponajviše potvrđuju važnost pojave te knjige. Izazovi koje knjiga pruža trebali bi doista biti poticaj za uspostavljanje sustavnog doticaja s mađarskim povjesničarima i pravnim povjesničarima. To uključuje kako cjelovitiji uvid u rezultate mađarske historiografije – poglavito u pogledu problematike hrvatsko-mađarskih sveza – tako i skrb oko prikazivanja hrvatske povijesti, a posebice državno-pravne i pravne povijesti. Za razliku od prijašnjih razdoblja suvremeni položaj i veze Hrvatske i Mađarske politički su odmaknuti od 1848. i doista pružaju podlogu za razgovor i o neugodnim temama. A naše su izvjesne rezerve u vezi s ovom knjigom, vjerojatno, jednako znanstveno legitime koliko i stavovi autora.

Uostalom, ostaje da se vidi koji će autor biti odabran za najavljeni prijevod hrvatske povijesti na mađarski, te kako će mađarski povjesničari i pravni povjesničari reagirati na taj pregled hrvatske povijesti – prvi na mađarskom jeziku!

Dalibor Čepulo

NATIONALITIES PAPERS, Vol 23, No. 2., New York, 1995., str. 240.

Lipanski broj »Nationalities Papers« donosi niz vrijednih radova. Za hrvatske povjesničare značajan je članak *Two Strategies in Serbian Politics in Croatia and Hungary before World War I* (Dvije strategije srpske politike u Hrvatskoj i Ugarskoj prije Prvoga svjetskog rata), str. 353–373. Autor članka je Nicholas Miller s američkog sveučilišta Boise u Idahu. Miller je napisao tekst uz potporu IREX-ove stipendije, koja omogućuje istraživanja u zemljama istočne Europe. U svojem radu koristio se relevantnom srpskom i hrvatskom historijskom literaturom, onodobnim srpskim stranačkim tiskom u Hrvatskoj, a upotrijebio je i građu Arhiva Srbije – Ministarstva inozemnih poslova.

Miller prati strateško djelovanje dviju glavnih srpskih stranaka u Hrvatskoj: Srpske samostalne stranke i Srpske radikalne stranke. Prema Milleru, za srpske političare u Hrvatskoj unutar okvira Habsburške monarhije prva je zadaća bila obrana srpskog naroda od političko-kulturne asimilacije u većinsko stanovništvo. Oni zagovaraju nacionalnu misao koja naglašava potrebu širenja srpske nacionalne države, to jest okupljanje svih Srba u jednu državu. To znači utjelovljenje Srba iz Austro-Ugarske u postojeću srbijansku kraljevinu. U tom smislu nosioci srpske politike nastojali su izgraditi poseban i

odvojen srpski identitet u Hrvatskoj i Ugarskoj. Kroz taj identitet iskazuje se lojalnost prema austro-ugarskoj državi, ali ne i prema Hrvatskoj, gdje bi se srpski identitet integrirao u autentični hrvatski državno-pravni sustav.

Miller navodi posebnu ulogu hrvatskog bana Khuena, čvrstog oslonca dualističkog sustava Monarhije, koji je dao hrvatskim Srbima velike ustupke, a to su: upotreba ćirilice i pisma, široka jamstva Pravoslavnoj crkvi i povoljna izborna geometrija. Time im je stvorio povoljne uvjete za razvijanje separatnog nacionalizma unutar hrvatskoga nacionalnog prostora. Istodobno, Srbi su u Hrvatskoj i Ugarskoj održavali uske dodire s vodećim krugovima u srbijanskoj državi.

Miller naznačuje dvije strategije u srpskoj politici u Hrvatskoj i Ugarskoj. Prva je ideja nacionalnog jedinstva kojom dio srpskih političara ulazi u zajedničku borbu s dijelom hrvatske oporbe. Prije svega, tu je riječ o Srpskoj samostalnoj stranci koja nakon 1903. promovira »napredno jugoslavenstvo«, ali istodobno nastavlja s politikom isticanja posebnih prava Srba na izvansrbijanskim područjima.

Druga je strategija srpskih radikala koji ističu isključivo srpsku nacionalnu ideju. Njih ne zanima političko djelovanje u Hrvatskom saboru. Mišljenja su da se srpstvo najbolje brani preko Srpske pravoslavne crkve (SPC). Važno je istaknuti da radikale u pogledu SPC-a privlači i novčano bogati crkveni fond. Miller vrlo vjerno opisuje kako radikali u svakodnevnom političkom životu iz starih vlaških povlastica kralja Leopolda I. izvlače nepostojeće pravo Srba na ekskluzivnu političku autonomiju. Valja naglasiti da su radikali bili najjači na prostorima ondašnje Ugarske i hrvatske istočne Slavonije i Srijema, dok su Pribičevići »samostalci« bili najjači u ostalim dijelovima banske Hrvatske gdje je bilo Srba.

Naročito je zanimljiva analiza »sofisticirane« strategije Svetozara Pribičevića, vođe Srpske samostalne stranke, koja je vrlo uspješno ovladala Hrvatsko-srpskom koalicijom. Premda su koaliciju stvorili i brojčano je najviše ispunili Hrvati, ona je postala sredstvo za promicanje sveopćih srpskih interesa. Iskoristivši priliku koju joj je uočio izbijanja Prvoga svjetskog rata ponudio ugarski ministar predsjednik I. Tisza, srpski su »samostalci« postali, kako autor kaže, »vladajuća stranka« u Hrvatskoj. Miller zaključuje u pragmatičnom smislu kako je Pribičević znao izvršiti postavljenu zadaću kojoj je krajnji cilj stvaranje »velike Srbije«.

Premda hrvatski povjesničari dosta toga znaju o srpskoj politici u Hrvatskoj tijekom nagodbene ere (1868.–1918.), zanimljivo je pratiti kako strani istraživači shvaćaju povijesne probleme našega prostora. Miller je u svojoj raspravi pokazao vrlo dobro poznavanje srpske političke strategije u Hrvatskoj. Prateći političke poteze u kontekstu austro-ugarskoga državno-pravnog ustrojstva i srbijanskih nacionalnih aspiracija, uspješno je opisao strategije koje se pojavljuju u Hrvatskoj uoči izbijanja Prvoga svjetskog rata. Za razliku od brojnih površnih povjesničara sa Zapada koji su sva rješenja za svoje zaključke potražili u raznim shemama, Miller je uspio vrlo jasno uočiti stvarne srpske namjere koje su se ostvarile kroz jugoslavenske koncepcije. Dakle, znao je razlikovati srpske ciljeve od nejasno definirane nacionalne ideje jugoslavenstva i ustvrditi kako su Srbi imali prekomjeran utjecaj na sudbinu Hrvatske.

Isti broj časopisa objavljuje dokument o prognanim osobama i izbjeglicama u Hrvatskoj (str. 413–414). Riječ je o statističkim pokazateljima koje je obradila i predočila javnosti Hrvatska vlada – Ured za prognane osobe i izbjeglice. Drugi članci, dokumenti i osvrti časopisa bave se povijesnim problemima i suvremenim poteškoćama istočnoeuropskih nacija. Na kraju, časopis »Nationalities Papers« drži na svojim policama Knjižnica Instituta za suvremenu povijest u Zagrebu.

Stjepan Matković